

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการที่ประเทศไทยได้เจริญก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างรวดเร็วไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ ก่อให้เกิดการขยายตัวในหลาย ๆ ด้าน ทั้งทางด้าน การเกษตร อุตสาหกรรม การค้า และบริการ อันส่งผลทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาที่ทัดเทียม กับนานอารยประเทศอื่น ๆ แต่สิ่งที่ตามมาจากการเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมที่เคยมี ทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์กลายมาเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่าง พุ่มเฟือยและไม่มีประสิทธิภาพนั้น ก็ได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อประเทศอย่างมากอีกด้วย โดยเฉพาะสิ่ง- แวดล้อมที่มีสภาพเสื่อมโทรมลง อันเป็นปัญหาที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตและกำลังแผ่ขยายความรุนแรง เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวางไปทั่วทุกภูมิภาคของประเทศในปัจจุบันซึ่งสามารถแบ่งเป็นปัญหาหลัก ๆ ได้แก่

1. ปัญหามลพิษทางน้ำ ที่มีทั้งน้ำเสียจากชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมหรือแม้แต่คุณภาพ น้ำทะเลชายฝั่ง บริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสื่อมโทรมและคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐาน
2. ปัญหามลพิษทางอากาศ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆที่มีการจราจรคับคั่งก็จะมีฝุ่น ละออง ก๊าซคาร์บอนมอนอกไซด์ และปริมาณสารตะกั่ว ในอากาศ ที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอยู่ใน ปริมาณมาก รวมถึงมลพิษทางอากาศและระดับเสียงที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆอีกด้วย
3. ปัญหามลพิษทางเสียง อันเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม ยานพาหนะ ทั้งทางบกและ ทางอากาศ รวมไปถึงเครื่องใช้ในบ้านเรือนต่าง ๆ หากสัมผัสกับเสียงที่ดังเกินขนาดหรือสัมผัสเป็นเวลาด นานเกินไป ก็จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อมนุษย์ ทั้งทางด้านสรีระ ด้านการได้ยิน และทางด้านจิตใจ

4. ปัญหามลพิษจากกากของเสีย ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากโรงงานอุตสาหกรรมของเสียจากชุมชนและสถานพยาบาล ขยะมูลฝอย ซึ่งปัจจุบันยังขาดการจัดการที่เป็นระบบและถูกต้องตามหลักวิชาการ

5. ปัญหามลพิษจากสารอันตราย เช่น สารเคมีที่ใช้ปราบศัตรูพืชและสัตว์ การผลิตและใช้สารเคมีในโรงงานอุตสาหกรรม ที่ยังไม่มีแผนป้องกันแก้ไข การจับเก็บ การขนส่ง ที่เป็นระบบครบวงจรที่ปลอดภัย

ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดวิกฤตการณ์ต่อระบบนิเวศโดยรวมของประเทศอย่างรุนแรง มีผลไปถึงวิถีการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่างๆรวมทั้งตัวมนุษย์เองด้วย ไม่ว่าจะในทางตรงหรือทางอ้อม และสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535) ได้กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมไว้ว่า "คุณภาพของสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบโดยตรงต่อ คุณภาพชีวิตมนุษย์" และผลเสียต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็มิได้เกิดเฉพาะกับคนใดคนหนึ่งหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้น แต่เกิดขึ้นกับคนทุก ๆ คนทุกประเทศ ไปจนถึงทั่วโลกหากยังไม่มีการตระหนักและเห็นความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนี้ด้วย

จากปัญหาและผลเสียต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราทุกคนจะต้องเร่งแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น โดยในส่วนของรัฐบาลได้กำหนดแนวทางอย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ ในการแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์ รวมทั้งควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้สามารถสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

2. เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในการจัดการและดูแลรักษาสถานะแวดล้อมในท้องถิ่นตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , 2540) และการจะแก้ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมให้ได้ผลนั้นสิ่งที่สำคัญ คือ จะต้องพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ที่เป็นสาเหตุของปัญหา อันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปในด้านการส่งเสริมและรักษาคุณภาพ

สิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง (วันทนา กุศลธิร, 2533) และวิธีการก็จะต้องทำอย่างมีระบบและขั้นตอน นั่นคือการจัดการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนามนุษย์ (ธิดา พาณิชย์กุล, 2536) คังที เย็นใจ เลขาหวนิช (2520) ได้กล่าวไว้ว่า การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยศึกษานั้นเป็นการแก้ปัญหาที่ต่อเนื่องระยะยาวที่สุด จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ เพื่อพัฒนามนุษย์ ปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อที่เหมาะสมทางสิ่งแวดล้อม เมื่อมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องจะช่วยให้เลือกตัดสินใจปฏิบัติ ได้ถูกต้องตามสถานการณ์ โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับทางกฎหมายหรือระเบียบใด ๆ

ดังนั้นกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจึงได้มอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหิดล จัดทำแผนสิ่งแวดล้อมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2539 เพื่อนำไปใช้ในปี พ.ศ.2540-2544 โดยประกอบด้วย นโยบายต่าง ๆ ทั้งในด้านการบริหาร จัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงการศึกษาวิจัย พัฒนา และปรับปรุงการ เรียนการสอนสิ่งแวดล้อม (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2539 : 6)

ทางกระทรวงศึกษาธิการ ได้เล็งเห็นความสำคัญของปัญหานี้ และได้กำหนดนโยบายใน แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ไว้ว่า “การพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อความมั่งคั่ง ของประเทศจำเป็นต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนไม่ทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2539) เพราะ ฉะนั้นการจัดการศึกษาให้กับคนในประเทศจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับนโยบายหลักที่ได้วางไว้ด้วย โดยบุคคลที่มีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ก็คือ “ครู”

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสถาบันการศึกษาทุกแห่งในการที่จะสร้างค่านิยมให้กับ นักเรียนให้หันมาสนใจ และศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับธรรมชาติ รวมถึงสภาพ แวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว เพื่อให้ นักเรียนมีความรักและผูกพันอยู่กับธรรมชาติให้มากที่สุด ครูจึงมีบทบาท ในการให้สิ่งต่าง ๆ แก่นักเรียนดังนี้

1. ให้ความรู้แก่สมาชิกในการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารทั้งหลายแก่มวลสมาชิก
2. ส่งเสริมคุณค่าเก่าและสร้างเสริมคุณค่าใหม่
3. สร้างทักษะในด้านต่าง ๆ
4. สร้างเสริมความคิดในเชิงสร้างสรรค์

5. สร้างเสริมนิสัยการใฝ่รู้ในกระบวนการเรียนการสอนภายในระบบโรงเรียน
6. สร้างเสริมให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ (อุทัย ดุลยเกษม, 2534)

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2538 : 64) ได้กล่าวว่า

“ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่ง เป็นหัวใจของการศึกษา เป็นบุคลากรหลักที่จะทำให้การศึกษาดำเนินไปอย่างดีมีประสิทธิภาพ หรือจะทำให้การศึกษาดำเนินไปอย่างเชื่องช้า ไร้ความหมาย การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงใด ๆ ทางการศึกษาจึงต้องเริ่มต้นที่ครูเป็นสำคัญ การพัฒนาครูให้ก้าวหน้าทางวิชาการจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาก่อนเป็นอันดับแรก

นอกจากนี้แล้วคุณภาพของการศึกษาโดยรวม ก็ย่อมจะต้องขึ้นอยู่กับคุณภาพของครูอย่างมีต้องสงสัย เพราะตัวครูเป็นตัวจักรสำคัญของวิชาการและความรู้ ด้วยเหตุนี้การพัฒนาครูให้ก้าวหน้าทางวิชาการจึงมีความสำคัญต่อการศึกษารวมเป็นอันมาก”

จากการที่โลกและประเทศไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จนก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะนำการศึกษามาแก้ไขปัญหาสังแวดล้อม โดยจากการประชุมขององค์การสหประชาชาติ ที่กรุงสตอกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ได้ผลสรุปว่า สิ่งแวดล้อมศึกษาจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้อย่างถาวร (วราพร ศรีสุพรรณ, 2536 : 68) ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องมีความรู้ให้ทันกับความเจริญของโลกในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะครูที่สอนในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่นับเป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งของโลก และมีการตื่นตัวกันอย่างมาก ก็จะต้องรู้ถึงสถานการณ์และผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมถึงวิชาการใหม่ ๆ จึงจะสอนให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ และปฏิบัติที่ทันกับสังคมภายนอกได้ ครูจะต้องมีวิธีสอนที่สามารถจะปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตสำนึกและตระหนัก ในการที่จะดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ตลอดไป อีกทั้งไม่ปฏิบัติสิ่งที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม อันจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของสิ่งมีชีวิต ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม

ดังนั้นในการจัดหลักสูตรของสถาบันการศึกษาที่ผลิตบัณฑิตทางด้านครูศาสตร์ หรือศึกษาศาสตร์ จึงจำเป็นต้องให้ความรู้และเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม รวมถึงเทคนิคและวิธีการสอนต่าง ๆ เพื่อให้ผลิตครูที่จะออกไปสอนมีคุณภาพ ดังที่ วิจิตร ศรีสะอ้าน (2517) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรเป็นเสมือนหัวใจของการศึกษาที่ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน

วินัย วัฒนานนท์ (2530 : 134-135) กล่าวถึง สิ่งแวดล้อมศึกษาของสถาบันฝึกหัดครู ในประเทศไทย ไว้ว่า

1. สถาบันฝึกหัดครูซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ได้เปิดสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษาขึ้นแล้ว แต่การสอนยังเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในหลักสูตรแบบเก่า (Traditional Program) และเนื้อหาที่เปิดสอนยังไม่มีการผสมผสาน (Integrate) เนื้อหาทางสิ่งแวดล้อมในทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน

2. วิธีสอนที่ใช้สอนในวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษานั้นวิธีสอนที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้รับ (Passive Learning) มากกว่าวิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าร่วม (Participate) ในกิจกรรมการเรียนรู้ (Active Learning)

3. สถาบันฝึกหัดครูเน้นการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยการเปิดสอนวิชาดังกล่าวแก่นักศึกษามากกว่าการทำวิจัยและการให้บริการแก่ชุมชนหรือสังคม

4. การวิจัยและการให้บริการทางสิ่งแวดล้อมศึกษามีความสัมพันธ์กันมาก และมีค่าสูงกว่าความสัมพันธ์ระหว่างการสอนกับการวิจัย หรือระหว่างการสอนกับการให้บริการ

5. สถาบันฝึกหัดครูที่อยู่ในบริเวณกรุงเทพมหานครกับในส่วนอื่น ๆ ของประเทศหรือสถาบันฝึกหัดครูที่เปิดสอนถึงระดับปริญญาโทกับที่เปิดสอนเพียงระดับปริญญาตรี ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องวิธีสอนที่ใช้ในวิชาสิ่งแวดล้อม ยกเว้นวิธีสอนแบบ "อภิปราย" ที่มีความแตกต่างกันระหว่างสถาบันที่เปิดสอนถึงระดับปริญญาโท และสถาบันที่เปิดสอนเพียงปริญญาตรี อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าสถานที่ตั้งและระดับการให้การศึกษาไม่เป็นตัวแปรที่ทำให้สถาบันฝึกหัดครูเกิดความแตกต่างในเรื่องการใช้วิธีสอนในวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา

เนื่องจากสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นการเรียนที่หวังผลในทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่จะเป็นการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม การเตรียมครู อาจารย์ ที่มีความรู้และทักษะในการสอนวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อให้การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมบรรลุจุดหมาย (วินัย วิระวัฒนานนท์, 2530 : 136)

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันยังไม่มีสถาบันราชภัฏแห่งใดเปิดสอนหลักสูตรใด ๆ เกี่ยวกับ
 สิ่งแวดล้อมศึกษา มีเพียงแต่รายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแทรกอยู่ในแต่ละโปรแกรม ของสาขา
 วิชาการศึกษานั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิเคราะห์รายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ใน
 หลักสูตรครุศึกษาของสถาบันราชภัฏ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร สิ่งแวดล้อมศึกษาใน
 สถาบันฝึกหัดครูต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์รายวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ในหลักสูตรครุศึกษา ของสถาบันราชภัฏ
 ในด้านลักษณะของวิชา วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและการ
 ประเมินผล

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ รายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่ระบุในหนังสือ
 หลักสูตรวิทยาลัยครู สาขาวิชาการศึกษา ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2536 และจากการเก็บรวบรวมข้อมูล
 จำนวน 21 รายวิชา ที่นักศึกษาคณะครุศาสตร์ต้องลงทะเบียนเรียน หรือสามารถเลือกเรียนได้ และ
 เปิดสอนในสถาบันราชภัฏทั้ง 36 แห่ง

2. กรอบการวิเคราะห์รายวิชาครอบคลุมในประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ลักษณะของรายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2.2 วัตถุประสงค์ของรายวิชา

2.3 เนื้อหารายวิชา

2.4 กิจกรรมการเรียนการสอน

2.5 การวัดและประเมินผล

ข้อจำกัดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์เอกสารแนวการสอนของรายวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เปิด
 สอนในหลักสูตรครุศึกษาของสถาบันราชภัฏ ซึ่งการศึกษาลักษณะรายวิชาสามารถศึกษาได้เฉพาะ
 รายวิชาที่สถาบันราชภัฏจัดทำเอกสารแนวการสอนไว้เท่านั้น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์รายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการในการศึกษาส่วนประกอบของรายวิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยแยกตามองค์ประกอบของหลักสูตร คือ วัตถุประสงค์ของรายวิชา เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

รายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง วิชาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่เปิดสอนในหลักสูตรการศึกษาของสถาบันราชภัฏ

หลักสูตรการศึกษา หมายถึง หลักสูตรวิทยาลัยครูสาขาวิชาการศึกษา ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2536

สถาบันราชภัฏ หมายถึง สถาบันราชภัฏจำนวน 36 แห่ง ทั่วประเทศไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้รับจากการวิจัย จะนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรสิ่งแวดล้อมศึกษาในสถาบันราชภัฏ และสถาบันที่มีคณะครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์อื่น ๆ ต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย